

Urban Competitiveness and Tehran's Status Among the Metropolises of Iran

ARTICLE INFO

Article Type

Descriptive Study

Authors

Feizpour M.A.* PhD,
Mojibifar M.¹ MSc,
Mehdizade Shahi M.² MSc

How to cite this article

Feizpour M. A., Mojbifar M., Mehdizade Shahi M. Urban Competitiveness and Tehran's Status Among the Metropolises of Iran. Political Spatial Planning. 2019;1(1):23-30.

ABSTRACT

Aims By 1404, Tehran will be a knowledge-based, smart, and global city. Having the proper infrastructure and consequently a metropolis with national and global functions with a modern economy are its other features. The global experience of metropolises management shows that optimal urban management requires comprehensive attention to the city's economic, social, and environmental structures, and this has been measured in recent decades, globally, by the urban competitiveness index. Therefore, the present study was conducted with the aim of evaluating the urban competitiveness and Tehran's status among the metropolises of Iran.

Instruments & Methods The present study is an applied and survey research that was conducted in 2011. Eleven variables were selected as economic indices of urban competitiveness such as unemployment rate, economic participation rate, etc., by the library method and from three official sources of the country: statistical yearbooks of the provinces, results of census of industrial workshops with 10 employees and more, published by the Statistical Center of Iran and statistics of Ministry of Cooperatives, Labor, and Social Welfare. Standardized score and numerical taxonomy were used.

Findings Tehran metropolis ranked first in terms of urban competitiveness index and economic aspect. Tehran was the first metropolis of Iran with a score of 3.13 in terms of the urban competitiveness index in standardized score method and 0.72 in numerical taxonomy.

Conclusion Although Tehran does not have a good status in terms of the urban competitiveness index compared to other metropolises in the world, it ranked first in this index among Iranian metropolises.

Keywords Economic Competitiveness; Tehran; Iranian Metropolises

*Economics Department, Economics, Management & Accounting Faculty, Yazd University, Yazd, Iran

¹Economics Department, Economics, Management & Accounting Faculty, Yazd University, Yazd, Iran

²Economics Department, Social Sciences & Economics Faculty, Post-graduate Center Branch, Payam-e Noor University, Tehran, Iran

Correspondence

Address: Economics Department, Economics, Management & Accounting Faculty, Yazd University, Saffaieye, Yazd, Iran
Phone: +98 (35) 312332090
Fax: +98 (35) 38210311
feizpour@yazd.ac.ir

Article History

Received: October 23, 2017

Accepted: January 6, 2018

ePublished: March 3, 2019

CITATION LINKS

[1] Quality of life and city competitiveness [2] Cities and competitiveness. Urban Stud [3] OECD territorial reviews competitive cities in the global economy [4] Urban competitiveness assessment in developing country urban regions: The road forward [5] The global urban economic dialogue series, the competitiveness of cities [6] Competitiveness factors of cities in Lithuania. Public Policy Adm (Viesoji Politika Ir Administravimas) [7] Measuring and analysis of urban competitiveness of Chinese provincial capitals in 2010 under the constraints of major function-oriented zoning utilizing spatial analysis. Sustainability [8] The competitiveness of London-future challenges from emerging cities [9] Measurement of urban competitiveness in Lithuania [10] Measuring the urban competitiveness of Chinese cities in 2000 [11] Abu Dhabi competitiveness report improving the competitiveness of the Emirate of Abu Dhabi [12] The India city competitiveness report 2013 [13] Population and housing censuses [Internet]. Tehran: Statistical Centre of Iran; 2011 [14] Benchmarking the competitiveness of Australian global cities: Sydney and Melbourne in the global context [15] Competitiveness and components of urban economics [16] Opportunities and challenges of good metropolitan governance in the globalization era [17] Explaining competitive strategies in Tehran

رقابت‌پذیری شهری و جایگاه تهران در میان کلان‌شهرهای ایران

محمدعلی فیض‌پور* PhD

گروه اقتصاد، دانشکده اقتصاد، مدیریت و حسابداری، دانشگاه یزد، یزد، ایران

محسن مجیبی‌فر MSc

گروه اقتصاد، دانشکده اقتصاد، مدیریت و حسابداری، دانشگاه یزد، یزد، ایران

مینا مهدی‌زاده‌شاهی MSc

گروه اقتصاد، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصاد، واحد مرکز تحصیلات تکمیلی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

چکیده

اهداف: تهران در افق ۱۴۰۴، شهری دانش‌پایه، هوشمند و جهانی است. برخورداری از زیرساخت‌های مناسب و در نتیجه کلان‌شهری با عملکردهای ملی و جهانی و با اقتصادی مدرن دیگر ویژگی‌های اساسی ترسیم‌شده است. تجربه جهانی مدیریت کلان‌شهرها نشان می‌دهد که مدیریت بهینه شهری نیازمند توجه همه‌جانبه به ساختارهای اقتصادی، اجتماعی و محیطی شهر است و این مهم در دهه‌های اخیر و در سطح جهانی با شاخص رقابت‌پذیری شهری سنجیده شده است. بنابراین پژوهش حاضر با هدف بررسی رقابت‌پذیری شهری و جایگاه تهران میان کلان‌شهرهای ایران انجام شد.

ابزار و روش‌ها: پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش پژوهشی پیمایشی است که در سال ۱۳۹۰ انجام شد. تعداد ۱۱ متغیر به‌عنوان نماگرهای اقتصادی رقابت‌پذیری شهری مانند نرخ بیکاری، نرخ مشارکت اقتصادی و غیره به روش کتابخانه‌ای و از سه منبع آماری رسمی کشور یعنی سالنامه‌های آماری استان‌ها، نتایج سرشماری کارگاه‌های صنعتی با ۱۰ نفر کارکن و بیشتر، منتشرشده توسط مرکز آمار ایران و آمارنامه وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی انتخاب شدند. از دو روش امتیاز استاندارد شده و تاکسونومی عددی استفاده شد. **یافته‌ها:** کلان‌شهر تهران مقام نخست را از نظر شاخص رقابت‌پذیری شهری و از بعد اقتصادی به خود اختصاص داد. تهران با امتیاز ۳/۱۱ از منظر شاخص رقابت‌پذیری شهری در روش امتیاز استاندارد شده و ۰/۷۲ در روش تاکسونومی عددی، به‌عنوان پیش‌تاز کلان‌شهرهای ایران قرار داشت.

نتیجه‌گیری: کلان‌شهر تهران اگرچه در مقایسه با سایر کلان‌شهرهای جهان جایگاه مناسبی از منظر شاخص رقابت‌پذیری شهری ندارد، اما بین کلان‌شهرهای ایران رتبه نخست این شاخص را به خود اختصاص داده است.

کلیدواژه‌ها: رقابت‌پذیری اقتصادی، تهران، کلان‌شهرهای ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۹/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۰/۱۶

*نویسنده مسئول: feizpour@yazd.ac.ir

مقدمه

چشم‌انداز تهران در افق ۱۴۰۴ هفت ویژگی را برای این شهر برشمرده که براساس چشم‌انداز ترسیمی، تهران شهری دانش‌پایه، هوشمند و جهانی است. برخورداری از زیرساخت‌های مناسب و در نتیجه انتظار کلان‌شهری با عملکردهای ملی و جهانی و با اقتصادی مدرن، ویژگی‌های اساسی دیگر ترسیم‌شده برای این شهر در این افق است. این در حالی است که تقریباً همه ویژگی‌های یادشده و تلفیق آنها را می‌توان در شاخصی با نام شاخص رقابت‌پذیری شهری جست‌وجو کرد. بر این اساس در سطح جهانی نیز پژوهش‌های متعددی از دیرباز کوشیده‌اند که سطح رقابت‌پذیری شهرها را مورد سنجش و ارزیابی قرار داده و برای این سنجش، از معیارها و متغیرهای متعددی استفاده کرده‌اند. شاخص رقابت‌پذیری تعریف‌شده در مجموعه این پژوهش‌ها، ترکیبی از مجموعه معیارها و متغیرها است. این در حالی است که مجموعه متغیرهای مذکور را نیز می‌توان در چند گروه عمده جای داد. با توجه به ادبیات موجود در این حوزه، گروه‌های تشکیل‌دهنده شاخص رقابت‌پذیری به هشت گروه اقتصادی، اجتماعی، علمی و

فناورانه، فرهنگی، سیاسی، قانونی، بین‌المللی و محیطی تفکیک شده‌اند و علاوه بر آن، هر یک از گروه‌های یادشده شامل معیارهای متعددی برای سنجش رقابت‌پذیری شهرها است. با این وجود علی‌رغم اهمیت شاخص مذکور که تنها در دو دهه اخیر مورد توجه جدی قرار گرفته است، تعریف مورد پذیرش جهانی برای آن وجود نداشته و از این رو افراد در پژوهش‌های متعدد این حوزه کوشیده‌اند از زوایای متعددی آن را مورد بررسی و کنکاش قرار دهند. این در حالی است که در ادبیات این حوزه، مدل‌های متفاوتی برای تلفیق و وزن‌دهی معیارهای شاخص رقابت‌پذیری شهری با یکدیگر ارائه کرده و در نتیجه شاخص واحدی به عنوان شاخص رقابت‌پذیری شهری ارائه شده است. بر این اساس، سه تمایز اصلی زیر موجب شده است تا اتفاق نظری بر جایگاه و رتبه شهرهای جهان در این شاخص وجود نداشته باشد:

(۱) معیارهای موجود برای تعیین شاخص رقابت‌پذیری شهری متفاوت است.

(۲) روش‌های تلفیق معیارها برای محاسبه شاخص رقابت‌پذیری شهری یکسان نیست.

(۳) تمایزات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شهرها و تاثیر آن بر شاخص رقابت‌پذیری شهری غیرقابل انکار است.

با توجه به حجم وسیع متغیرهای موجود در شاخص رقابت‌پذیری شهری و طیف گسترده این شاخص، در این پژوهش به متغیرهای اقتصادی دخیل در شاخص رقابت‌پذیری شهری پرداخته شده است و بر این اساس، مساله اساسی این پژوهش آن است که معیارهای اقتصادی شاخص رقابت‌پذیری شهری را با توجه به معیارهای جهانی و ویژگی‌های کلان‌شهرهای ایران و با تاکید بر کلان‌شهر تهران پالایش کند و با استفاده از دو روش امتیاز استاندارد شده و تاکسونومی عددی (NT) به تلفیق و رتبه‌بندی کلان‌شهرهای ایران بپردازد [1].

رقابت‌پذیری شهری و پیشینه آن: رقابت‌پذیری شهری واژه‌ای است که تنها در دو دهه اخیر مورد توجه جدی قرار گرفته است [2]. از نگاه اتحادیه اروپا رقابت‌پذیری شهری توانایی در خرید کالاها و خدمات با حضور در بازارهای بین‌المللی و با ثبات و پایداری درآمد در سطح بالا است. سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، رقابت‌پذیری شهری را درجه‌ای می‌داند که در آن شهر بتواند تحت شرایط بازار آزاد و رقابتی، در حالی که بازارهای بین‌المللی را نیز در دسترس دارد، به خرید کالاها و خدمات بپردازد. شهر باید بتواند به طور هم‌زمان ثبات و توسعه درآمد واقعی را برای مردم خود در بلندمدت فراهم کند [3]. از نگاه ویستر و مولر رقابت‌پذیری شهری توانایی یک شهر برای تولید و ایجاد بازار برای تولیدات با ارزش مناسب (نه الزاماً با حداقل قیمت)، در رقابت با تولیدات رقابتی سایر مناطق شهری است [4]. کریسل رقابت‌پذیری شهری را توانایی شهر در فراهم‌آوردن شغل، درآمد، تامین نیازهای فرهنگی، ایجاد همبستگی اجتماعی، حکمرانی و محیط شهری در مقایسه با سایر شهرهای رقیب تعریف نموده، به گونه‌ای که این اهداف در حال و آینده تحقق یابد [5]. نهایتاً سین‌کین رقابت‌پذیری شهری را توانایی باقی‌ماندن جمعیت شهری در شرایط رقابتی یک منطقه خاص (بازار)، رقابت با سایر شهرها و دنبال‌کردن اهداف مشابه با حفظ منابع و ارتقای رفاه ساکنان شهر به وسیله مدیریت عوامل محیطی داخلی و خارجی تبیین کرده است [6].

علاوه بر تعاریف متعدد، در پژوهش‌های گوناگونی نیز سعی شده است تا رقابت‌پذیری شهرهای جهان محاسبه و با یکدیگر مقایسه شوند [7]. با تاکید بر پژوهش‌های اخیر، پژوهش اتاق بازرگانی و

یک سیستم شاخص چهار سطحی سلسله‌مراتبی برای محاسبه شاخص رقابت‌پذیری شهری استفاده شد. در این پژوهش بیشتر روش‌های معمول برای محاسبه رقابت‌پذیری شهری از مجموع ترکیبی از شاخص‌ها براساس یک سیستم به دست می‌آید و شاخص رقابت‌پذیری شهری با مجموع همه این شاخص‌ها تعریف خواهد شد. پژوهشگران این مقاله بر این باورند که برای پایداری در رقابت‌پذیری شهری علاوه بر عملکرد خوب از نظر اقتصادی، رسیدن به رضایت اجتماعی و رشد محیطی نیز لازم و ضروری است. با این رویکرد شاخص رقابت‌پذیری به دست آمده، می‌تواند با مقایسه ساختار و عملکرد شهرها سیاست‌های آینده را با نگاه به عوامل موثر بر رقابت‌پذیری شهرها پایه‌ریزی کند. طبق نتایج، سهم عمده ۲۰ شهر اول از نظر مکانی شرق چین بوده و همچنین هر یک از این شهرها جمعیتی بیش از نیم‌میلیون نفر داشته، این در حالی است که ۲۰ شهر انتهایی این پژوهش عمدتاً در غرب این کشور بوده و جمعیتی بین ۲۰۰ هزار تا نیم‌میلیون نفر را داشتند. متغیرهای اقتصادی استفاده‌شده در این پژوهش شامل

سرانه تولید ناخالص داخلی، متوسط نرخ رشد تولید ناخالص داخلی، سرانه مالیات بر ارزش افزوده، سرانه درآمد مالی دولت‌های محلی، سرانه فروش محصولات، سرانه سرمایه‌گذاری در دارایی‌های ثابت، سود و مالیات به آرامی هر میلیون دارایی ثابت، سرانه کل فروش عمده‌فروشی‌ها و خرده‌فروشی‌ها، متوسط دستمزد کارمندان و کارگران، سرانه درآمد قابل عرضه شهروندان، نرخ بیکاری، ساختار و توانایی اقتصادی، درصد سهم بخش دوم در تولید ناخالص داخلی، سهم بخش سوم از تولید ناخالص داخلی، سهم اشتغال در صنایع تولیدی مناطق شهری، سهم اشتغال در بخش علوم و فناوری مناطق شهری، سهم اشتغال در بخش‌های مالی و بیمه مناطق شهری، سهم اشتغال در بخش املاک مناطق شهری، سهم اشتغال در بخش آموزش مناطق شهری، سهم اشتغال در بخش‌های عمده‌فروشی و خرده‌فروشی مناطق شهری، سهم اشتغال در بخش خدمات اجتماعی مناطق شهری، متوسط ستانده صنایع و کسب‌وکارهای دولتی و غیردولتی، تعداد شرکت‌های به ثبت رسیده، ۲۰۰ مرکز خرید برتر، ۲۰۰ مرکز عمده‌فروشی برتر، بازاریابی و آزادی اقتصادی، سهم جهانگردان بین‌المللی از تولید ناخالص داخلی، سرمایه‌گذاری خارجی تحقق‌یافته، سهم تولید هنگ‌کنگ، ماکائو و تایوان از کل تولید و سهم تولید ناشی از سرمایه‌گذاری‌های خارجی از کل تولید، هستند^[۱۰].

بین کشورهای همسایه ایران که در گروه کشورهای سند چشم‌انداز نیز جای گرفته است، امارات متحده عربی جایگاه ویژه‌ای دارد و در این میان گزارش رقابت‌پذیری ابوظبی گواهی بر این ادعا است. ابوظبی این گزارش را در سال ۲۰۱۳ میلادی تدوین و رقابت‌پذیری را در محیطی پایدار که این امارت را قادر به کارآفرینی و استفاده از حداکثر پتانسیل‌های خود می‌داند، تعریف کرده است. مدل رقابت‌پذیری ابوظبی، این رقابت‌پذیری را در سه بخش رقابت‌پذیری در داده‌ها، ستانده‌ها و برون‌داده‌ها تعریف نموده است. در بخش رقابت‌پذیری داده‌ها سه عنصر سرمایه‌های انسانی، فیزیکی و مالی مد نظر قرار گرفته (جدول ۲) و این در حالی است که ستانده‌های رقابت‌پذیر در رشد GDP و حجم تجارت، ساختار بازار، ایجاد بنگاه‌های جدید، بهره‌وری و ستانده‌های دانش‌بنیان تعریف شده است. برون‌داد نهایی رقابت‌پذیری در مدل ارائه‌شده پیشرفت استاندارد زندگی در بلندمدت است. این گزارش کوشیده است تا اهداف کلیدی زیر را برای ابوظبی ترسیم کند:

صنایع شهر لندن در سال ۲۰۰۸ میلادی از مشهورترین پژوهش‌ها در این حوزه است. این گزارش می‌کوشد تا رقابت‌پذیری شهر لندن و نیز چالش‌های آینده آن در تقابل با چهار شهر نوظهور دبلیو، مسکو، شانگهای و بمبئی را مورد بررسی و کنکاش قرار دهد. قابلیت جذب بنگاه‌های جدید و در نتیجه سرمایه‌گذاری عمده‌ترین معیار مورد بحث در این پژوهش است. در این پژوهش سه معیار رقابت‌پذیری در جذب بنگاه‌های جدید، رقابت‌پذیری از حیث سرمایه‌گذاری در شهر و رقابت‌پذیری از حیث جذب نیروی کار ماهر مورد تأکید بوده، اگرچه عنوان شده است معیارهای دیگری نیز وجود دارد که می‌تواند به صورت غیرمستقیم بر رقابت‌پذیری شهری تأثیرگذار باشد. این پژوهش همچنین کوشیده است تا شهر لندن را با چهار شهر مورد مطالعه از زوایای متفاوتی مورد سنجش و ارزیابی قرار دهد. بررسی فضای کسب‌وکار شهر لندن از جمله معیارهای مورد بررسی از این حیث است^[۸]. برون‌کین و همکاران برای محاسبه شاخص رقابت‌پذیری شهری شهرهای لیتوانی از سه گروه شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و محیطی استفاده کردند. شاخص اقتصادی خود به دو دسته عملکرد اقتصادی و رشد ظرفیت اقتصاد شهری تقسیم شده است. آنها شاخص رقابت‌پذیری اجتماعی را به زیرگروه‌هایی چون منابع انسانی و سیستم آموزشی، رفاه اجتماعی، شرایط زندگی و بهره‌وری در بخش دولتی تفکیک کرده‌اند و شاخص محیطی تنها با عنوان کیفیت محیط در این ساختار بیان شده است. به این ترتیب این پژوهش، ۳۱ معیار کمی را برای محاسبه میزان شاخص رقابت‌پذیری شهرهای لیتوانی برگزید (جدول ۱)^[۹].

جدول ۱) متغیرهای اقتصادی رقابت‌پذیری شهری

رقابت‌پذیری اقتصادی	نماگرها
عملکرد اقتصادی	تعداد نهادهای اقتصادی فعال به ازای هر ۱۰۰۰ نفر
رقابت‌پذیری بنگاه‌ها	تعداد رهبران بازار که درآمدی بالغ بر ۱۰۰ میلیون لیتاس به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر
جذابیت شهر برای سرمایه‌گذاری خارجی	سرانه سرمایه‌گذاری قابل شمارش در دارایی‌های ثابت سرانه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی
کارایی بازار نیروی کار	نرخ افراد بیکار از جمعیت حاضر در سن کار
جذابیت شهر برای گردشگران	تعداد مهمانان جا داده‌شده در هتل‌ها به ازای هر ۱۰۰۰ نفر ساکن
آزادی اقتصادی شهر	سرانه درآمد حاصل از صادرات کالای تولیدشده در شهر
رشد ظرفیت اقتصاد شهری	تغییرات سالانه تعداد نهادهای اقتصادی به ازای هر ۱۰۰۰ نفر
افزایش رقابت‌پذیری بنگاه‌ها	تغییرات سالانه سرانه سرمایه‌گذاری در دارایی‌های ثابت
افزایش جذابیت شهر برای سرمایه‌گذاری	تغییرات سالانه سرانه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی
افزایش کارایی بازار نیروی کار	تغییرات سالانه نرخ بیکاران حاضر در سن کار
افزایش جذابیت شهر برای گردشگران	تغییرات سالانه تعداد مهمانان اسکان داده‌شده در هتل‌ها به ازای هر ۱۰۰۰ نفر ساکن
افزایش آزادی اقتصادی شهر	تغییرات سالانه درآمد سرانه حاصل از صادرات کالاهای تولیدشده در شهر

جیانگ و شن در پژوهشی با عنوان "اندازه‌گیری رقابت‌پذیری شهری بین شهرهای چین در سال ۲۰۰۰ میلادی"، معیارهای اقتصادی، اجتماعی و محیطی را برای اندازه‌گیری رقابت‌پذیری شهری برگزیده‌اند. در این پژوهش که ۲۵۳ شهر چین بررسی شد، از

ابزار و روش‌ها

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش پژوهشی پیمایشی است که در سال ۱۳۹۰ شمسی انجام شد. ایران هم‌اکنون ۱۵ کلان‌شهر دارد که شهرهای اصفهان، اهواز، تبریز، تهران، شیراز، کرج، قم و مشهد کلان‌شهرهای دارای جمعیت بالای یک میلیون نفر و شهرهای اراک، ارومیه، رشت، زاهدان، کرمان، کرمانشاه و همدان نیز کلان‌شهرهای با جمعیت بیش از پانصد هزار نفر هستند^[13]. بنابراین با توجه به تعریف کلان‌شهر، در این پژوهش کلان‌شهرهای ایران به شهرهای بالای یک میلیون نفر جمعیت اطلاق شده و تهران در مقام مقایسه با این شهرها از حیث رقابت‌پذیری اقتصادی قرار گرفته است. به دلیل عدم دسترسی محققان به آمار برخط شهر کرج، این شهر نیز از محدوده مکانی پژوهش حذف شد. بنابراین مقطع زمانی این مقاله برای استخراج نماگرهای اقتصادی رقابت‌پذیری شهری، سال ۱۳۹۰ شمسی و محدوده جغرافیایی پژوهش حاضر شهرهای اصفهان، اهواز، تبریز، تهران، شیراز، قم و مشهد بود.

با توجه به محدودیت انتشار داده‌های اقتصادی شهرها و انتشار بسیاری از متغیرهای اقتصادی در محدوده جغرافیایی استان و شهرستان، برخی از متغیرهای در نظر گرفته شده با توجه به نوع کارکرد آن به عنوان تقریبی از نماگر کلان‌شهر در نظر گرفته شده است. با عنایت به تمامی موارد فوق و با توجه به مبانی نظری و پیشینه پژوهش، ۱۱ متغیر به عنوان نماگرهای اقتصادی رقابت‌پذیری شهری شامل نرخ بیکاری، نرخ مشارکت اقتصادی، سهم اشتغال در بخش صنعت، سهم اشتغال در بخش خدمات، سرانه اشتغال بخش آموزش به‌ازای هر ۱۰۰۰ نفر دانش‌آموز، سرانه شرکت‌های تعاونی فعال به جمعیت، سرانه شاغلان کارگاه‌های صنعتی با ۵۰ نفر کارکن و بیشتر، بهره‌وری بخش صنعت، سهم فروش محصولات صنعتی از کل فروش صنعت در ایران، سرانه ارزش صادرات از گمرک‌ها و سرانه محصول ناخالص داخلی، انتخاب شدند.

تمامی نماگرهای مورد پژوهش، به روش کتابخانه‌ای و از سه منبع آماری رسمی ایران یعنی سالنامه‌های آماری استان‌ها، نتایج سرشماری کارگاه‌های صنعتی با ۱۰ نفر کارکن و بیشتر که توسط مرکز آمار ایران منتشر شده و آمارنامه وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی استخراج شد.

طبق سالنامه‌های آماری استان‌ها، مرکز آمار ایران، آمارنامه وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی سال ۱۳۹۰ شمسی، به منظور مقایسه شاخص رقابت‌پذیری شهری از بُعد اقتصادی در هفت کلان‌شهر ایران از ۱۱ نماگر اقتصادی استفاده شد (جدول ۴)^[10].

روش‌های متعددی برای تلفیق نماگرهای مختلف به منظور شاخص‌سازی وجود دارد^[14] که در این مطالعه به منظور تلفیق نماگرهای اقتصادی رقابت‌پذیری شهری از دو روش امتیاز استاندارد شده و تاکسونومی عددی استفاده شد و در ذیل به توضیح در مورد مراحل انجام هر کدام از روش‌های مذکور پرداخته شده است:

امتیاز استاندارد شده: برای تلفیق و رتبه‌بندی n منطقه با استفاده از m نماگر و به روش امتیاز استاندارد شده ابتدا می‌بایست ماتریسی از مناطق و نماگرها به صورت زیر تشکیل داد:

$$Y = \begin{bmatrix} Y_{11} & \cdots & Y_{1m} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ Y_{n1} & \cdots & Y_{nm} \end{bmatrix} \quad \begin{matrix} i=1,2,3,\dots,n \\ j=1,2,3,\dots,m \end{matrix}$$

(۱) به‌روزرسانی مدل محاسبه رقابت‌پذیری و تنظیم گزارش‌های سالانه و در نتیجه مشخص‌نمودن میزان پیشرفت و چالش‌های موجود در زمینه رقابت‌پذیری

(۲) دستیابی به داده‌های لازم و قابل اعتماد برای محاسبه گزارش‌های رقابت‌پذیری

(۳) همکاری با شرکا در دو سطح بخش عمومی و خصوصی و اطمینان بخشی به رفع چالش‌های موجود^[11].

در میان کشورهای در حال توسعه و در قاره آسیا، شاخص رقابت‌پذیری شهری در کشور هندوستان از مهم‌ترین شاخص‌ها در میان این گروه از کشورها است. جدیدترین گزارش رقابت‌پذیری شهری در هندوستان گزارش سال ۲۰۱۳ میلادی است. کشور هندوستان از سال ۲۰۰۸ میلادی گزارش رقابت‌پذیری شهری را منتشر کرده و در این گزارش‌ها ۵۰ شهر این کشور از حیث شاخص‌های رقابت‌پذیری مورد سنجش و ارزیابی قرار گرفت (جدول ۳)^[12]. تاکنون پژوهشی که در آن رقابت‌پذیری شهرهای ایران را سنجیده و بررسی کرده باشد، وجود نداشته است. بر این اساس و همان‌گونه که مشاهده شد، رقابت‌پذیری شهری اگرچه موضوعی است که طی دو دهه اخیر به صورت گسترده‌ای در جهان توسعه‌یافته، مورد توجه قرار گرفته اما در حوزه کشورهای آسیایی و کشورهای منطقه سند چشم‌انداز، کمتر مورد توجه بوده و در ایران نیز پژوهش جامعی در این زمینه وجود ندارد. پژوهش حاضر با هدف بررسی رقابت‌پذیری شهری و جایگاه تهران میان کلان‌شهرهای ایران انجام شد.

جدول ۲) معیارهای رقابت‌پذیری در ابوطبی

داده‌های رقابت‌پذیری (مشق شده از عملکرد اقتصادی)	سرمایه انسانی	سرمایه فیزیکی	سرمایه مالی
رشد GDP حجم مبادله	ایجاد بنگاه‌های جدید	ساختار بازار	بهره‌وری استاندهای دانش‌بنیان
نتایج رقابت‌پذیری (اثرات بلندمدت عملکرد اقتصادی)	توسعه بلندمدت استانداردهای زندگی		

جدول ۳) متغیرهای شاخص رقابت‌پذیری شهری در کشور هندوستان

رقابت‌پذیری اقتصاد خرد: مدل الماس
سابقه استراتژی و رقابت بنگاه انگیزه برای سرمایه‌گذاری‌های بزرگ حفظ دارایی‌های فکری آزادی رقابت محلی و خارجی پیچیدگی عملکردهای بنگاه‌ها شرایط عوامل دسترسی به داده‌های تجارت با کیفیت بالا موهبات طبیعی منابع انسانی دسترسی به سرمایه زیرساخت‌های فیزیکی زیرساخت‌های اجرایی زیرساخت‌های فناورانه علمی زیرساخت‌های اطلاعاتی شرایط تقاضا پیچیده‌بودن، تقاضای مشتریان و نیازهای محلی کیفیت دقیق، ایمنی و استانداردهای زیست‌محیطی قوانین حمایت از مشتری خرید دولتی از فناوری‌های پیشرفته تقاضای اولیه برای کالاها و خدمات صنایع حفاظت شده و مرتبط دسترس محلی عرضه‌کنندگان و حمایت از صنایع حضور خوشه‌ها به جای بنگاه‌های جدا از هم

می‌گذارد. بدین منظور ابتدا مقادیر حداقل در هر ردیف از ماتریس فواصل مرکب را پیدا کرده و یک ماتریس با یک ستون و n ردیف تشکیل داده می‌شود:

$$d_i = \begin{bmatrix} \min(D_{12}, D_{13}, D_{14}, \dots, D_{1m}) \\ \min(D_{21}, D_{23}, D_{24}, \dots, D_{2m}) \\ \vdots \\ \min(D_{n1}, D_{n2}, D_{n3}, \dots, D_{nm-1}) \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} d_1 \\ d_2 \\ \vdots \\ d_n \end{bmatrix}$$

برای پیدا کردن دامنه مناطق همگن باید دو حد بالا و پایین تعیین شوند. برای نیل به این مقصود میانگین و انحراف معیار d_i ها محاسبه شده و سپس دو حد مورد نظر به صورت زیر تعیین خواهد شد:

$$d^+ = \bar{d} + 2SD \\ d^- = \bar{d} - 2SD$$

مناطق خارج از این محدوده ناهمگن شناخته شده و از ماتریس خارج خواهند شد. حال ماتریس Z منهای داده‌های ناهمگن را تشکیل می‌دهیم و در این ماتریس حداکثر مقادیر هر ستون استخراج شده و ماتریس ذیل تشکیل داده خواهد شد:

$$\begin{bmatrix} [Z_{11} - \max(Z_{i1})]^2 & \dots \\ \dots & \ddots \end{bmatrix}$$

از جمع سطریهای ماتریس فوق ماتریس C_i تشکیل خواهد شد و برای به دست آوردن مقدار نهایی شاخص به روش تاکسونومی عددی مراحل ذیل می‌بایست انجام شود:

$$C_i^2 = \begin{bmatrix} C_1^2 \\ C_2^2 \\ \vdots \\ C_n^2 \end{bmatrix} \Rightarrow C_i = \begin{bmatrix} C_1 \\ C_2 \\ \vdots \\ C_n \end{bmatrix} \\ CO = \bar{C} + 2SD_C$$

بنابراین شاخص به دست آمده به روش تاکسونومی عددی که با F_i نشان داده شده است، به صورت زیر محاسبه می‌شود:

$$F_i = \frac{C_i}{CO} \quad 0 < F_i < 1$$

یافته‌ها

در تمامی نماگرهای بررسی شده، مقادیر بیشتر بر کمتر ارجحیت داشته و تنها مورد استثنا در این میان نرخ بیکاری بود. از این رو در محاسبات نهایی از معکوس آن در محاسبه شاخص رقابت‌پذیری اقتصادی کلان‌شهرهای ایران استفاده شد. بنابراین نماگرهای یادشده، داده‌های اولیه روش‌های امتیاز استاندارد شده و تاکسونومی عددی برای محاسبه شاخص رقابت‌پذیری شهری از بُعد اقتصادی بودند.

کلان‌شهرهای ایران از بُعد نماگرهای مورد بررسی، تمایزات عمده‌ای داشتند (جدول ۴). در حالی که کلان‌شهرهای قم، مشهد و تبریز نرخ‌های بیکاری ۱۰٪ را در سال ۱۳۹۰ شمسی تجربه کردند، این میزان برای کلان‌شهر شیراز حدود دو برابر بود.

سرانه اشتغال بخش آموزش عمومی نیز یکی دیگر از نماگرهای رقابت‌پذیری شهری است که دامنه تغییرات آن در میان کلان‌شهرهای ایران به بیش از ۳۰ نفر می‌رسد و با این دامنه تغییرات سرانه کلان‌شهر مشهد تقریباً دو برابر سرانه اشتغال بخش آموزش در کلان‌شهر تهران بود.

در ماتریس فوق هر مولفه Y_{ij} به مفهوم نماگر Z_{ij} در منطقه i ام است. در این مرحله به منظور یکسان‌سازی جنس نماگرها باید آنها را استاندارد نمود. در ادبیات آماری برای انجام چنین عملیاتی از عدد مورد نظر میانگین را کم کرده و بر انحراف معیار تقسیم می‌کنند تا حاصل به دست آمده به عنوان عددی استاندارد شده قابل مقایسه با سایر اعداد حاضر در مجموعه باشد. در ذیل به روش محاسبه مراحل استانداردسازی اشاره شده است:

$$\bar{Y}_j = \frac{\sum_{i=1}^n Y_{ij}}{n} \quad SD_j = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (Y_{ij} - \bar{Y}_j)^2}{n}} \\ Z_{ij} = \frac{Y_{ij} - \bar{Y}_j}{SD_j}$$

$\bar{Y}_j$ میانگین نماگرها، SD_j انحراف معیار نماگرها و Z_{ij} مولفه استاندارد شده را نشان می‌دهد. با انجام محاسبات فوق، ماتریس ابتدایی مناطق و نماگرها به ماتریس استاندارد شده Z تبدیل خواهد شد.

$$Z = \begin{bmatrix} Z_{11} & \dots & Z_{1m} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ Z_{n1} & \dots & Z_{nm} \end{bmatrix}$$

حال اعداد حاضر در ماتریس فوق قابل مقایسه با یکدیگر هستند و آن بدان علت است که با انجام عملیات استانداردسازی کمیت از نماگرها حذف شده و مقایسه آنها را ممکن ساخته است. اکنون در صورت جمع تمامی متغیرهای مربوط به هر منطقه می‌توان مناطق مختلف را با یکدیگر مقایسه کرد. حاصل جمع به دست آمده امتیاز استاندارد شده متعلق به هر منطقه است و با توجه به اینکه در این روش هر متغیری که از نظر کمی مقادیر بیشتری داشته باشد به عنوان متغیر بهتر شناخته می‌شود، بنابراین امتیاز استاندارد شده بیشتر، منطقه مربوط به خود را در مقامی بالاتر، از نظر رتبه‌بندی، جای خواهد داد. (باید توجه داشت که در مورد متغیرهایی که مقادیر کمتر آنها، وضعیت بهتری را نشان می‌دهد، از معکوس اعداد مربوطه برای محاسبه امتیاز استاندارد شده استفاده می‌شود). تاکسونومی عددی: روش تاکسونومی عددی تا مرحله محاسبه ماتریس استاندارد با روش امتیاز استاندارد شده مشابه بوده و در این مرحله است که با محاسبه ماتریس فواصل مرکب تمایزات، ظاهر می‌شود. برای محاسبه فاصله دو نقطه A و B باید به روش زیر عمل کرد:

$$d_{ab} = \sqrt{\sum_{k=1}^m (d_{ak} - d_{bk})^2}$$

باید توجه داشت که:

$$d_{ab} = d_{ba} \\ d_{aa} = d_{bb} = 0 \\ d_{ab} \leq d_{ak} + d_{kb}$$

با توجه به آنچه توضیح داده شد ماتریس فواصل مرکب به صورت زیر خواهد بود:

$$D = \begin{bmatrix} 0 & D_{12} & D_{13} & \dots & D_{1m} \\ D_{21} & 0 & D_{23} & \dots & D_{2m} \\ D_{31} & D_{32} & 0 & \dots & D_{3m} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ D_{n1} & D_{n2} & D_{n3} & \dots & 0 \end{bmatrix}$$

در حالی که در روش امتیاز استاندارد شده امکان تقسیم مناطق به همگن و غیرهمگن وجود ندارد، در روش تاکسونومی عددی ابتدا به این امر پرداخته و مناطق غیرهمگن را از فضای مقایسه کنار

بخش صنعت در کلان‌شهر تبریز به بیش از ۴۲٪ رسید، این رقم در مورد کلان‌شهر مشهد تقریباً ۳۰٪ بود.

در مورد سهم اشتغال بخش صنعت نیز تمایز آمارها، گویای تفاوت کلان‌شهرهای ایران از این حیث بود. در حالی که سهم اشتغال

جدول ۴) نماگرهای اقتصادی شاخص رقابت‌پذیری کلان‌شهرهای ایران در سال ۱۳۹۰

نماگرهای اقتصادی	اصفهان	اهواز	تبریز	تهران	شیراز	قم	مشهد
نرخ بیکاری	۱۳/۷	۱۲/۴	۱۰/۳	۱۱/۳	۲۰	۱۰	۱۰/۳
نرخ مشارکت	۳۸/۸	۳۳/۴	۳۷/۷	۳۵/۹	۳۶/۸	۳۴/۴	۳۳/۶
سهم اشتغال بخش صنعت	۳۹/۹	۳۴/۸	۴۲/۶	۳۵/۹	۳۱	۳۹/۳	۲۹/۹
سهم اشتغال بخش خدمات	۴۹/۴	۴۸/۵	۳۸/۴	۶۲/۷	۴۴/۸	۵۵/۴	۴۵/۳
سرانه اشتغال بخش آموزش عمومی (به ازای هر ۱۰۰۰ نفر دانش‌آموز)	۶۱/۷	۴۹/۲	۵۰	۳۴	۶۲/۷	۶۲/۲	۶۴/۶
سرانه شرکت‌های تعاونی فعال به جمعیت	۰/۵۱	۰/۷۵	۱/۱۶	۰/۷۱	۰/۸۰	۰/۶۲	۱/۰۳
سرانه شاغلان کارگاه‌های صنعتی (با ۵۰ نفر کارکن و بیشتر)	۱۶۹	۵۴۷	۲۳۲	۳۴۷	۲۱۲	۱۴۰	۱۹۴
بهره‌وری بخش صنعت	۱۳۰	۱۲۵	۱۲۶	۱۳۰	۱۳۹	۱۳۶	۱۵۱
سهم فروش محصولات صنعتی	۱۴/۷۱	۱۴/۹۶	۴/۷	۲۰/۱۸	۲/۵۸	۰/۷۶	۳/۰۵
سرانه ارزش صادرات* (میلیون ریال)	۳/۸۱	۵/۱۷*	۴/۴۷	۲/۲۹	۰/۱۳	۱/۱۴	۶/۴۳
سرانه محصول ناخالص داخلی (بدون نفت)	۸۶/۸۹۸	۶۴/۸۰۰	۵۲/۷۳۷	۱۱۷/۸۲۵	۵۶/۸۴۶	۵۱/۶۰۱	۵۶/۱۶۱

* به جز نفت خام

** جز بندر امام خمینی^(۱) به دلیل حجم بالای صادرات محصولات شیمیایی از این بندر و پرت بودن داده‌ها

جدول ۶) شاخص رقابت‌پذیری اقتصادی به روش تاکسونومی عددی برای کلان‌شهرهای ایران

کلان‌شهر	تاکسونومی عددی
تهران	۰/۷۲
اصفهان	۰/۷۶
اهواز	۰/۸۰
تبریز	۰/۸۴
مشهد	۰/۸۴
قم	۰/۹۱
شیراز	۰/۹۸

بحث

پژوهش حاضر با هدف بررسی جایگاه رقابت‌پذیری شهری در کلان‌شهر تهران و مقایسه با سایر کلان‌شهرهای ایران صورت گرفت. با مقیاس دارابودن حداقل یک میلیون نفر جمعیت و بیشتر برای تعریف کلان‌شهر و نیز معرفی نماگرهای ۱۱گانه نرخ بیکاری، نرخ مشارکت، سهم اشتغال بخش صنعت، سهم اشتغال بخش خدمات، سرانه اشتغال بخش آموزش عمومی، سرانه شرکت‌های تعاونی فعال به جمعیت، سرانه شاغلان کارگاه‌های صنعتی با ۵۰ نفر کارکن و بیشتر، بهره‌وری بخش صنعت، سهم فروش محصولات صنعتی، سرانه ارزش صادرات و سرانه محصول ناخالص داخلی به عنوان معیارهای رقابت‌پذیری شهری از بُعد اقتصادی و نیز استفاده از دو روش امتیاز استاندارد شده و تاکسونومی عددی، نتایج این پژوهش نشان داد که کلان‌شهر تهران از بُعد رقابت‌پذیری و در مقایسه با سایر کلان‌شهرهای ایران در جایگاه نخست قرار داشت. از بُعد سیاست‌گذاری این جذابیت خود زمینه را برای مهاجرت‌های آتی به این کلان‌شهر فراهم نموده و این موضوع با توجه به تمایز این کلان‌شهر با سایر کلان‌شهرهای کشور رو به فزونی خواهد بود.

در ایران پژوهش‌های بسیار محدودی در زمینه رقابت‌پذیری شهری وجود دارد. خوجویی در پژوهشی با عنوان "رقابت‌پذیری و مولفه‌های اقتصاد شهری" کوشید با استفاده از گزارش رقابت‌پذیری کلان‌شهرهای دنیا در سال ۲۰۰۸ میلادی جایگاه تهران را نسبت به برخی از شهرهای دیگر جهان مقایسه و مورد سنجش قرار دهد. در این پژوهش با معرفی رایج‌ترین شاخص‌های مورد استفاده در

سرانه اشتغال بخش آموزش عمومی نیز یکی دیگر از نماگرهای رقابت‌پذیری شهری است که دامنه تغییرات آن در میان کلان‌شهرهای ایران به بیش از ۳۰ نفر می‌رسد و با این دامنه تغییرات سرانه کلان‌شهر مشهد تقریباً دو برابر سرانه اشتغال بخش آموزش در کلان‌شهر تهران بود.

در مورد سهم اشتغال بخش صنعت نیز تمایز آمارها، گویای تفاوت کلان‌شهرهای ایران از این حیث بود. در حالی که سهم اشتغال بخش صنعت در کلان‌شهر تبریز به بیش از ۴۲٪ رسید، این رقم در مورد کلان‌شهر مشهد تقریباً ۳۰٪ بود.

کلان‌شهر تهران مقام نخست را از نظر شاخص رقابت‌پذیری شهری و از بُعد اقتصادی به خود اختصاص داد. پس از آن کلان‌شهرهای اصفهان و مشهد با فاصله‌ای محسوس در جایگاه‌های بعدی قرار داشتند (جدول ۵). تهران با امتیاز ۳/۱۱ به عنوان پیش‌تاز کلان‌شهرهای ایران از منظر شاخص رقابت‌پذیری شهری بوده، در حالی که کلان‌شهرهای قم و شیراز با امتیاز ۱/۹۸- و ۵/۲۹- در انتهای این رده‌بندی قرار داشتند.

کلان‌شهر تهران رتبه نخست از بُعد اقتصادی را بین کلان‌شهرهای ایران از نظر شاخص رقابت‌پذیری، به روش تاکسونومی عددی به خود اختصاص داد (جدول ۶).

در هر دو روش، کلان‌شهرهای تهران و اصفهان رتبه‌های اول و دوم و کلان‌شهرهای قم و شیراز رتبه‌های انتهایی جدول را به خود اختصاص داده‌اند. کلان‌شهر تبریز نیز در هر دو روش جایگاه چهارم را داشت و تفاوت نتایج تنها در جایگاه کلان‌شهرهای اهواز و مشهد مشاهده شد (جدول‌های ۵ و ۶).

جدول ۵) شاخص رقابت‌پذیری اقتصادی برای کلان‌شهرهای ایران

کلان‌شهر	امتیاز استاندارد شده
تهران	۳/۱۱
اصفهان	۱/۷۲
مشهد	۱/۳۲
تبریز	۱/۰۹
اهواز	۰/۰۳
قم	-۱/۹۸
شیراز	-۵/۲۹

(۵) وجود موانع سیاسی- بوروکراتیک جذب سرمایه‌گذاری خارجی،
 (۶) ضعف محیط کسب‌وکار ملی و محلی به استناد گزارش‌های بانک جهانی،
 (۷) پیوند ضعیف تهران در بخش خدمات تولیدی پیشرفته (APS) با شبکه شهرهای جهانی،
 (۸) فقدان برنامه خلق محیط سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و کالبدی برای زندگی و کار و جذب سرمایه‌گذاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی،
 (۹) وابستگی اقتصاد ملی به درآمدهای نفتی،
 (۱۰) ضعف زیرساخت‌های مرتبط با مراکز رشد و پارک‌های علم و فناوری،
 (۱۱) عقب‌ماندگی نیروی انسانی شهرداری‌ها در تخصص و تحصیلات (۳۰٪ کارکنان مرتبط با شهرداری تهران تحصیلات دانشگاهی دارند)،
 (۱۲) فقدان برنامه مبنی بر توسعه نوآوری و اقتصاد دانش‌بنیان در شهر- منطقه تهران،
 پژوهش خوجویی و رییعه نیز که جدیدترین مطالعه این حوزه در ایران تلقی می‌شود، کوشیده است تا راهبردهایی را برای رقابت‌پذیری شهر تهران تبیین نماید. این پژوهش برای بررسی جایگاه رقابت‌پذیری شهر تهران از ۹ متغیر رشد اقتصادی، تولید ناخالص داخلی، هزینه زندگی، کیفیت زندگی، زیرساخت‌های اطلاعاتی و اقتصادی شهری، ریسک اقتصادی و امنیت شهری، کارایی محیط کسب‌وکار، کارایی محیط خدمات مالی و ارتباطات تجاری استفاده کرد. همچنین برای تبیین راهبردهای رقابت‌پذیری از دو تکنیک SWOT و SPACE استفاده شد. علاوه بر آن نمونه مورد بررسی این پژوهش نیز از ۷۰ شهر از کشورهای در حال توسعه بوده و دوره زمانی این مطالعه نیز فاصله سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۱ میلادی است. این پژوهشگر کوشیده است تا با بررسی شهر تهران در مقایسه با ۷۰ شهر از کشورهای در حال توسعه نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدهای شاخص‌های رقابت‌پذیری شهر تهران را شناسایی و تبیین نماید. در نهایت پژوهشگر با توجه به نتایج به دست آمده بهترین راهبرد شهر تهران در مقایسه با رقبا را راهبردی تدافعی پیشنهاد کرده است [17].
 نتایج این پژوهش نشان داد کلان‌شهر تهران اگرچه در مقایسه با سایر کلان‌شهرهای جهان از جایگاه مناسبی از منظر شاخص رقابت‌پذیری شهری برخوردار نیست، اما همچنان در بین کلان‌شهرهای ایران رتبه نخست این شاخص را به خود اختصاص داده است. بنابراین این جذابیت خود زمینه را برای مهاجرت‌های آتی به این کلانشهر فراهم نمود. بر این اساس و از حیث سیاست‌گذاری و با توجه به تمایز اساسی این کلان‌شهر با سایر کلان‌شهرهای کشور از حیث رقابت‌پذیری، پیشنهاد می‌شود تا جهت‌گیری‌های توسعه شهری از منظر رقابت‌پذیری و به‌ویژه در کلان‌شهرهای کشور در بلندمدت به سمت همگرایی طراحی شود. ایجاد مرکز پایش رقابت‌پذیری شهری به‌منظور رصد نمودن جایگاه رقابت‌پذیری شهرها و روند تحولات آن و به‌ویژه با تجارب موجود جهانی از دیگر پیشنهادهای این پژوهش است.
 انجام پژوهش حاضر با محدودیت‌های اساسی مواجه بوده و عدم دستیابی به داده‌هایی جامع برای سنجش رقابت‌پذیری از عمده‌ترین این محدودیت‌ها است. انتظار بر آن است تا با ایجاد مرکز پایش رقابت‌پذیری شهری زمینه دستیابی به چنین اطلاعات جامعی در تمامی شهرها و به‌ویژه کلان‌شهرهای کشور فراهم شود.

زمینه رقابت‌پذیری شهرها یعنی بنگاه‌های فراملیتی، بازارهای مالی، خدمات تولید و زیرساخت‌های ارتباط دور، جایگاه شهر تهران در مقایسه با هشت شهر دیگر جهان شامل نیویورک، توکیو، سنگاپور، آتن، استانبول، دهلی، کراچی و هاوانا را بررسی کرد. در این پژوهش که جایگاه تهران از حیث شاخص‌های رقابت‌پذیری در مقایسه با ۵۰۰ شهر دنیا رتبه‌ای بهتر از ۳۳۲ نبوده، در حالی که شهر نیویورک در ایالات متحده توانست امتیاز یک را از این حیث کسب کند. ایران با عدد ۰/۱۸ در جایگاه ۳۳۲ و در کنار شهر کراچی در پاکستان قرار داشت [15].

بصیرت و همکاران در پژوهشی با عنوان "فرصت‌ها و چالش‌های حکمروایی کلان‌شهری خوب در عصر جهانی‌شدن" زوایای متعددی را از حکمرانی خوب برای کلان‌شهرها و به صورت ویژه تهران را بررسی کردند. بخشی از این پژوهش نیز به بررسی ارتقای سطح رقابت‌پذیری شهری به عنوان اصول هنجاری حکمرانی کلان‌شهر خوب اختصاص یافته است. معرفی فرصت‌ها، چالش‌ها و موانع ارتقای سطح رقابت‌پذیری شهری بخش دیگر این مطالعه بوده و از نگاه آنها عوامل زیر فرصت‌های ارتقای سطح رقابت‌پذیری شهر تهران را تشکیل می‌دهد [16].

- (۱) برخورداری از ۲۵٪ تولید ناخالص ملی ایران (با وجود سهم ۱۱٪ جمعیت)،
- (۲) تاکید اسناد کلان توسعه ملی، منطقه‌ای و محلی بر ارتقای نقش ملی و فراملی،
- (۳) برخورداری از جمعیت نخبگان و نیروی کار متخصص (بیش از یک‌چهارم جمعیت واجد تحصیلات عالی کشور)،
- (۴) برخورداری تهران از زیرساخت‌های شهری مناسب‌تر در مقایسه با دیگر شهرهای ایران،
- (۵) موقعیت تهران به عنوان پایتخت ایران و تمرکز دواير و مراکز خدمات اداری- مالی در آن،
- (۶) تمرکز مراکز برتر علمی و پژوهشی ایران در تهران،
- (۷) برخورداری از نیروی کار متخصص،
- (۸) سهم بالای خدمات از اقتصاد شهر تهران (۷۸٪)،
- (۹) جایگاه تهران به عنوان بزرگ‌ترین مرکز مدیریت صادرات ایران،
- (۱۰) واقع شدن مرکزیت فرماندهی شرکت‌ها و بنگاه‌های اقتصادی برتر ایران در تهران،
- (۱۱) نقش مهم تهران در ایجاد رابطه کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا با اقتصاد جهانی،
- (۱۲) توجه اسناد پشتیبان طرح جامع جدید تهران به ارتقای نقش ملی، منطقه‌ای و فراملی تهران،
- (۱۳) برخورداری تهران از بیشترین سهم از بودجه عمومی ایران،
- (۱۴) ضعف بخش خصوصی در ایران و ضعف سازمان‌های خصوصی نیرومند در تولید خدمات در سطح مجموعه شهری تهران،
- این در حالی است که عوامل زیر نیز به عنوان مهم‌ترین چالش‌ها و موانع ارتقای سطح رقابت‌پذیری شهری معرفی شده‌اند:
- (۱) مقاومت در برابر جریان جهانی‌شدن، وجود موانع سیاسی و تحریم‌های بین‌المللی به عنوان موانع پیوند با اقتصاد جهانی،
- (۲) ضعف و عدم توسعه بخش خصوصی برای ورود به بازارهای فراملی،
- (۳) فقدان برنامه‌های لازم برای شکل‌گیری شهر چندفرهنگی/فرافرهنگی/میان‌فرهنگی تهران،
- (۴) نقش محدود نهادهای فعال در حوزه مدیریت شهری در سیاست‌گذاری توسعه اقتصادی و ارتقای محیط کسب‌وکار،

- Lithuania. Public Policy Adm Res J. 2009;1(29):47-53.
- 7- Du Q, Wang Y, Ren F, Zhao Zh, Liu H, Wu Chao, et al. Measuring and analysis of urban competitiveness of Chinese provincial capitals in 2010 under the constraints of major function-oriented zoning utilizing spatial analysis. Sustainability. 2014;6(6):3374-99.
- 8- Economics Europe. The competitiveness of London-future challenges from emerging cities [Internet]. London: London Chamber of Commerce and Industry; 2008 [cited 2016 Dec 5]. Available from: Not Found.
- 9- Bruneckiene J, Guzavicius A, Cincikaite R. Measurement of urban competitiveness in Lithuania. Eng Econ. 2010;21(5):493-508.
- 10- Jiang Y, Jianfa Sh. Measuring the urban competitiveness of Chinese cities in 2000. Cities. 2010;27(5):307-14.
- 11- Competitiveness Office of Abu Dhabi. Abu Dhabi competitiveness report improving the competitiveness of the Emirate of Abu Dhabi [Internet]. Dubai: Department of Economic Development; 2013 [cited 2016 Mar 28]. Available from: <https://ded.abudhabi.ae/en/media-center/Publications/Abu%20Dhabi%20Competitiveness%20Report.pdf#search=Abu>.
- 12- Institute for Competitiveness. The India city competitiveness report 2013 [Internet]. Gurgaon: Institute for Competitiveness; 2013 [cited 2016 Dec 18]. Available from: <http://competitiveness.in/city-competitiveness-report-2013/>.
- 13- Statistical Centre of Iran. Population and housing censuses [Internet]. Tehran: Statistical Centre of Iran; 2011 [cited 2016 Aug 23]. Available from: <https://www.amar.org.ir/english/Population-and-Housing-Censuses>.
- 14- Hu R, Blakely JE, Zhou Y. Benchmarking the competitiveness of Australian global cities: Sydney and Melbourne in the global context. Urban Policy Res. 2013;31(4):435-52.
- 15- Khajouei M. Competitiveness and components of urban economics. Int Mark. 2010;2(9):60-1. [Persian]
- 16- Basirat M, Azizi MM, Zebardast E, Ahmad Akhoundi A. Opportunities and challenges of good metropolitan governance in the globalization era. Honar-ha-ye-Ziba Memari-Va-Shahrsazi. 2012;17(1):5-16. [Persian]
- 17- Rabieh M, Khajouei M. Explaining competitive strategies in Tehran. J Strateg Manag Stud. 2013;4(15):37-56. [Persian]

نتیجه‌گیری

تهران اگرچه در مقایسه با سایر کلان‌شهرهای جهان از جایگاه مناسبی از منظر شاخص رقابت‌پذیری شهری برخوردار نیست اما بین کلان‌شهرهای ایران رتبه نخست این شاخص را به خود اختصاص داده است.

تشکر و قدردانی: انجام این پژوهش مرهون نیک‌اندیشی و همراهی

صمیمانه دکتر محمدحسین پاپلی یزدی و دکتر کاظم یاوری است. نگارندگان این مقاله صمیمانه‌ترین مراتب تقدیر خود را به این عزیزان پیشکش می‌نمایند.

تأییدیه اخلاقی: موردی از سوی نویسندگان بیان نشده است.

تعارض منافع: موردی از سوی نویسندگان بیان نشده است.

سهم نویسندگان: محمدعلی فیض‌پور (نویسنده اول)، نگارنده مقدمه/روش‌شناس/پژوهشگر اصلی/تحلیلگر آماری/نگارنده بحث (۷۰٪)؛ محسن مجیبی‌فر (نویسنده دوم)، پژوهشگر کمکی (۲۰٪)؛ مینا مهدی‌زاده‌شاهی (نویسنده سوم)، پژوهشگر کمکی (۱۰٪)

منابع مالی: این پژوهش تحت حمایت مالی سازمان و نهاد خاصی نبوده است.

منابع

- 1- Rogerson RJ. Quality of life and city competitiveness. Urban Stud. 1999;36(5-6):969-85.
- 2- Begg I. Cities and competitiveness. Urban Stud. 1999;36(5-6):795-809.
- 3- Organisation for Economic Co-operation and Development. OECD territorial reviews competitive cities in the global economy. Paris: OECD Publishing; 2006.
- 4- Webster D, Muller L. Urban competitiveness assessment in developing country urban regions: The road forward [Internet]. Washington DC: The World Bank; 2000 [cited 2016 Jun 11]. Available from: <https://pdfs.semanticscholar.org/183e/9e3086658da9fbf4ddc728d29ee5b37341cf.pdf>.
- 5- Kresl P. The competitiveness of cities [Internet]. Nairobi: United Nations Human Settlements Programme; 2013 [cited 2015 Jul 2]. Available from: <https://unhabitat.org/books/the-competitiveness-of-cities/>
- 6- Sinkienè J. Competitiveness factors of cities in